

INTRODUCCIÓ HISTÒRICA A LES MIGRACIONS DEL BAIX LLOBREGAT

JAUME CODINA I VILÀ

Historiador

(Conferència pronunciada amb motiu del Curs d'iniciació a la recerca històrica al Baix Llobregat: les migracions)

Advertiments previs

* Malgrat la seva importància, el tema que ens ocupa és pràcticament inèdit. Tan sols alguns estudis, referits tots a l'època contemporània, vénen a pal·liar aquest dèficit. Per al Baix Llobregat destaquen els treballs de caire demogràfic de Joaquim Recaño, que donem a la bibliografia, i els que té en projecte la Fundació Utopia d'Estudis Socials.

Però, precisament, aquesta manca de coneixements històrics sobre el passat de la immigració a la nostra comarca constitueix un dels motius principals de la realització del curs present. Com es diu en la presentació del programa, "El Baix Llobregat és una comarca que ha estat al llarg de la història i és, ara, receptora d'immigrants de procedència diversa amb uns trets culturals propis que ha configurat la seva realitat social. És per això que volem impulsar la recerca i l'ensenyament sobre aquest tema cabdal, com a instruments que ajudin a la comprensió actual de la comarca."

* Volem cridar l'atenció sobre el concepte de *comarca*, que és un concepte modern. Utilitzat per geògrafs, demògrafs i economistes, s'ha arribat a un consens en la seva definició. Però aquesta unanimitat no és vàlida en història, on parlar de "comarca" en sentit actual és caure en un anacronisme.

Això no obstant, en el nostre cas particular, les crides medievals als "homes del Llobregat" comprenien les parròquies de banda i banda del riu, del congost de Martorell cap avall. És a dir, hi havia un cert sentit comarcal. Nosaltres emprarem la denominació de comarca del Baix Llobregat en el sentit actual. Caldria, però, incloure-hi l'Hospitalet de Llobregat (oficialment pertanyent al Barcelonès) i Castellbisbal (Vallès Occidental), històricament vinculats al Baix Llobregat.

* Tot el període precensal pateix de greus defectes estadístics. Abans del segle XIX cal acollir amb preven-

ció les xifres donades, en qualsevol àrea i disciplina.

* Les nostres notes comprenen del segle XIV a la primera meitat del XIX.

El Baix Llobregat i les vies de penetració

Geogràficament considerada, la comarca del Baix Llobregat és una ampla vall originada al congost del Cairat, al peu del massís de Montserrat, i limitada per les muntanyes que formen les cadenes prelitoral i litoral, el Vallès al nord-oest i el Penedès al sud-est. A partir de Sant Boi de Llobregat la vall finalitza en un antic estuari, avui delta, que s'estén del sud de Montjuïc al massís de Garraf, en una extensió de 98 km² que el fa el segon de Catalunya després del de l'Ebre, que és quatre vegades més gran però amb una conca quinze vegades més extensa. La superfície total del Baix Llobregat és de 474 km².

Històricament, segons la totalitat d'autors, la comarca ha estat un lloc de pas de Barcelona cap a la depressió central, travessada per itineraris a banda i banda del riu, d'una antiguitat mil·lenària. L'eix superior és el congost de Martorell. Aquesta població té una situació geogràfica excepcional, a cavall de tres comarques: el Vallès, el Baix Llobregat i el Penedès. Hom ha suposat que a la vila martorellenca correspon l'antiga estació Ad Fines dels Itineraris d'Antoni situada entre Sabadell i Vilafranca.

Les vies de penetració, doncs, són i han estat els camins generals o rals, que conflueixen als punts estratègics per travessar el riu. De nord a sud són:

- ✓ Olesa-Esparreguera, amb una barca de servei.
- ✓ El ja esmentat congost de Martorell, amb el pont romà conegut per pont del Diable.
- ✓ Sant Andreu d'Aiguestoses o de la Barca, amb embarcació sobre el Llobregat.
- ✓ El Papiol, amb barca (discontinua) de servei.
- ✓ Molins de Rei, amb barca de passatge (segle XVIII), mitjançant un pont sobre el riu.

✓ Sant Boi, amb barca de passatge (segle XIII), pont de fusta (segles XIV–XVI), barca de passatge (segles XVII–XIX) i pont des de 1864.

✓ El Prat, amb barca de passatge (segles XIII–XIX) i pont des de 1873.

Cal recordar que el camí pel coll de l'Ordal és obra de la segona meitat del segle XVIII. Fins aleshores les rutes generals cap a l'interior del país es trobaven al nord i sud de la comarca, respectivament.

Congost de Martorell. D'aquesta vila sortien dos ramals: l'un es dirigia cap al sud, Vilafranca, Tarragona i València. L'altre era la ruta de ponent, vers Igualada, Lleida, Saragossa i Madrid.

Sant Boi. Camí de Barcelona a València per Sant Boi, Sant Climent, collada de Begues, Olesa de Bonesvalls, Avinyonet i Vilafranca. Fou la ruta utilitzada pels reis d'Aragó.

Costes de Garraf. Carretera de València (tal fou el seu nom). Vorejava el delta per la part alta i s'enfilava en arribar a les Botigues de Sitges. Fou la ruta secundària per la seva dificultat i solitud, propícia als lladres de camí ral.

1. Les migracions

1.1. Emigracions

1.1.1. La guerra civil de Jaume I

Durant el llarg regnat de Jaume I el Baix Llobregat sofrirà alteracions politicomilitars amb repercussions d'índole econòmica. Ens hem de limitar als fets de 1257–1260, d'altra banda no gaire ben coneguts.

En lluita contra la noblesa turbulenta, el monarca cerca l'aliança de l'Església i la ciutat. El més poderós dels nobles rebels és Guillem de Cervelló, al Baix Llobregat. D'aquesta època data la institució del sometent: el rei obliga els habitants de la contrada a armar-se contra els enemics, qualificats de malfactors. Un document fa menció de l'emigració de pagesos del Baix Llobregat cap a les terres de Tortosa. L'emigració degué portar-se a efecte, car les llistes contemporànies de població de Provençana (l'Hospitalet) —que és l'única localitat estudiada— baixen espectacularment en aquells anys.

Com veiem, es tracta d'una migració forçada per causa

de la guerra. Aquest serà l'únic cas d'emigració massiva i també el primer —però no l'únic, com veurem a continuació— ocasionat per un conflicte bèl·lic.

1.1.2. Les guerres

En les guerres subsegüents amb escenari al Baix Llobregat:

- 1) contra Pere de Castella;
- 2) contra Joan II;
- 3) contra el rei Felip IV;
- 4) en la de Successió;
- 5) contra Napoleó;
- 6) en les carlinades;
- i 7) en la Guerra Civil de 1936–1939,

el conflicte s'internacionalitza. La comarca es veu envaïda per mercenaris italians, flamencs, alemanys, portuguesos, etc. Però, en totes les guerres, l'emigració dels habitants és mínima:

- 1) No n'hem trobat cap cas.
- 2) No hi ha emigració. Els partidaris del príncep de Viana i successors combaten, amb intermitències, contra els partidaris del rei Joan, en una postguerra dura i difícil.
- 3) Una part dels habitants dels pobles del Baix Llobregat es refugia dins de la capital catalana, on sofreixen fam i pesta. Després del setge els supervivents retornen al lloc d'origen. La població de la comarca disminueix sensiblement.
- 4) La guerra de Successió fou una veritable contesa internacional. Després de 1714 alguns joves baixllobregatins formaren en les files dels carrasquets contra el poder borbònic. Malgrat l'indult de 1720, els uns foren executats i els altres condemnats a galeres. Entre els exiliats polítics no en coneixem cap del Baix Llobregat. En la dècada de 1720 anaren retornant. Rafel Casanova, l'últim conseller en cap de Barcelona, es retirà a la seva finca de Sant Boi, on morí l'any 1743.
- 5) En finalitzar la guerra (1814) els afrancesats de posició social alta, pràcticament tots barcelonins (entre els quals alguns terratinents del Baix Llobregat) s'exiliaren a França. El poble baix no es mogué, car el sentir unànimement era antifrances.
- 6) El govern liberal desterrà elements "facciosos" a punts llunyans de llur residència habitual. Però no coneixem cap cas de veïns del Baix Llobregat que haguessin de sofrir aquell allunyament.
- 7) Arran de la desfeta de 1939 passaren la frontera amb França moltes famílies i individus del Baix Llobregat. En el transcurs d'un llarg exili alguns tornaren i

d'altres posaren arrels a la terra que els acollí.

Aquest cas 7, per la seva importància i la proximitat cronològica amb nosaltres, és un exemple colpidor de la necessitat d'impulsar la recerca sobre el tema. ¿Quants baixllobregatins, per exemple, van enfilel el camí de l'exili aquell hivern de principis de 1939? No ho sabem.

1.2. Immigracions

1.2.1. La importància històrica de la vila de Sant Boi

Els estudis sobre Sant Boi de Llobregat posen de manifest la importància d'aquesta plaça en el moviment migratori de la baixa edat mitjana i primers segles de la moderna.

La construcció del pont sobre el Llobregat a principis del XIV fou obra de la ciutat a través del Consell de Cent barceloní, que jutjava imprescindible l'obra per a les comunicacions amb el sud del país. Al costat del pont, la vila santboiana esdevingué la porta sud de Barcelona. En l'incessant trànsit de viatgers alguns romanien, més o menys momentàniament, a la localitat. Al llarg dels anys hi trobem un flux important d'immigrants.

El nombre d'aquests, però, no sembla augmentar amb el temps, la qual cosa ratifica que es tracta d'una zona de pas. RECAÑO (1995) apunta que aquest tipus d'emigració consistent en una elevada mobilitat de la població és obra sobretot dels mateixos immigrants, i ho dóna com una de les bases del model periurbà barceloní.

Pel que fa a l'estructura de sexe i edats del migrants, respon a un predomini absolut masculí jove, que ha estat una de les constants de la població del Baix Llobregat, com veurem en el cas de la vila de Sant Boi.

D'ençà d'alguns anys portem a efecte la tasca de censar la totalitat dels forasters a les localitats del delta del Llobregat en els temps precensals. En el cas de la vila de Sant Boi encara no disposem d'una aproximació i uns resultats provisionals, cosa que lamentem. Es tracta d'una desena de milers de casos individuals del segle XIV al XIX.

1.2.2. La immigració francesa

La migració més important de la història del Baix

Llobregat fins al segle XX ha estat la gran immigració de l'altra banda dels Pirineus. Aquest moviment migratori presenta les característiques següents:

Durada. S'estén, amb alternatives, de l'últim quart del segle XV a finals del XVIII, és a dir, durant més de dos-cents anys.

Intensitat. És quantitativament molt forta. Podem distingir-hi tres grans fases:

a) Fase inicial. Va de 1470 a 1570 aproximadament. Es caracteritza per la preeminència de joves solters.

b) Fase àlgida. De 1570 a 1620 aproximadament. Es caracteritza per l'arribada de famílies, generalment joves, amb criatures.

c) Fase final. De 1620 a 1700 aproximadament. Els components són altra vegada joves solters.

Naturalesa. És una emigració definitiva. Els joves es casen i obren llar a la nova terra; les famílies de nous vinguts s'hi instal·len igualment.

Procedència. Tot Occitània fins a Llemotges, i singularment del vessant atlàntic. Aquest origen geogràfic té molta importància: els emigrants parlaven l'occità, llengua molt semblant a la catalana. No cal dir que aquesta assimilació va facilitar la integració llur en la societat que els acollia.

El volum migratori

Davant l'allau de peticions de casament per part de joves francesos que afirmaven ser solters en el país d'origen, el bisbe de Barcelona, de conformitat amb les disposicions tridentines, l'any 1570 ordenà la formació d'expedients informatius de solteria i viduitat.

El nombre d'expedients de nuvis francesos supera cada any, entre 1570 i 1623, el de les altres nacionalitats juntes, la catalana inclosa. Així, per exemple, l'any 1605 la distribució va ser la següent:

Any	Nuvi Francès	No francès	Indeterminat
1605	206	50	11

La vila santboiana constituïa un destí preferit dels immigrants. Les llistes de població d'aquells anys tes-

timoniegen la intensitat de la immigració occitana a la vila:

Població adulta de Sant Boi de Llobregat, 1583-1605

Any	No francesos	%	Francesos	%	Total
1583	327	76,3	102	23,7	429
1584	386	71,9	151	28,1	537
1585	401	72,8	150	27,2	551
1587	379	70,9	156	29,1	535
1588	406	69,6	178	30,4	584
1589	379	68,4	175	31,6	554
1590	361	70,1	154	29,9	515
1593	410	69,5	180	30,5	590
1597	388	66,-	200	34,-	588
1598	304	62,6	206	37,4	550
1599	286	58,2	206	41,8	492
1600	304	60,-	203	40,-	507
1601	281	55,8	203	44,2	504
1602	312	59,-	217	41,-	529
1603	360	62,7	214	37,3	574
1604	323	61,1	206	38,9	529
1605	272	61,3	172	38,7	444

Dossier

El predomini numèric d'homes hi fou notable: tant en defuncions com en les llistes de població vivent, els individus de sexe masculí són sensiblement més nombrosos que els femenins.

Òbits d'adults a Sant Boi de Llobregat, 1583-1606

Any	No francesos	%	Francesos	%	Total
1583	327	76,3	102	23,7	429
1584	386	71,9	151	28,1	537
1585	401	72,8	150	27,2	551
1587	379	70,9	156	29,1	535
1588	406	69,6	178	30,4	584
1589	379	68,4	175	31,6	554
1590	361	70,1	154	29,9	515
1593	410	69,5	180	30,5	590
1597	388	66,-	200	34,-	588
1598	304	62,6	206	37,4	550
1599	286	58,2	206	41,8	492
1600	304	60,-	203	40,-	507
1601	281	55,8	203	44,2	504
1602	312	59,-	217	41,-	529
1603	360	62,7	214	37,3	574
1604	323	61,1	206	38,9	529
1605	272	61,3	172	38,7	444

Aquesta ràtio ve confirmada, com hem dit, en la població adulta vivent contemporània.

Població adulta de Sant Boi de Llobregat, 1583-1605

Any	Homes	Dones	Total	Ràtio
1583	229	200	429	1,14
1584	296	241	537	1,22
1585	301	250	551	1,20
1587	307	228	535	1,34
1588	341	243	584	1,40
1589	311	243	554	1,28
1590	270	245	515	1,10
1593	350	240	590	1,45
1597	362	226	588	1,60
1598	336	214	550	1,57
1599	305	187	492	1,63
1600	310	197	507	1,57
1601	320	184	504	1,74
1602	322	207	529	1,55
1603	355	219	574	1,62
1604	323	204	529	1,59
1605	274	170	444	1,61

Dossier

Cal aclarir que no hi havia cap altra motivació especial d'atracció masculina a la vila de Sant Boi i al delta del Llobregat, en general, que l'agricultura i la ramaderia.

Pel que fa a unions matrimonials, el 42 per cent dels casaments efectuats a la parròquia de Sant Boi entre 1584 i 1620 van tenir el nuvi francès:

Casaments a Sant Boi de Llobregat, 1584-1620

Nuvi francès	%	Nuvi no francès	%
142	42,0	196	58,0

La penetració francesa, essent tan forta, fa que al delta abundin relativament els casaments entre francesos. Ja fa anys vaig publicar (CODINA, 1980) el resum d'aquesta modalitat:

Noces d'inmigrants francesos al delta del Llobregat.
Nuvi i núvia francesos 1551-1723

Anys	Noces
	7
1551-1560	3
1561-1570	24
1571-1580	39
1581-1590	68
1591-1600	64
1601-1610	38
1611-1620	22
1621-1630	16
1631-1640	5
1641-1650	2
1651-1660	1
1661-1670	0
1671-1680	0
1681-1690	0
1691-1700	0
1701-1710	0
1711-1723	0

Finalment, en molta menys freqüència les unions entre nuvi català i núvia francesa ofereixen aquest resultat (CODINA, 1980):

Noces d'inmigrants francesos al delta del Llobregat.
Nuvi català i núvia francesa, 1571-1650

Anys	Noces
1571-1580	1
1581-1590	1
1591-1600	3
1601-1610	1
1611-1620	2
1621-1630	1
1631-1640	3
1641-1650	1

Tinguem en compte que aquestes xifres de 1980 i publicades el 1985, avui, divuit anys més tard, són susceptibles d'augment fornit per la investigació, augment que en aquest moment no estic en disposició de precisar.

Les motivacions

Des d'allí

Les motivacions que van fer moure la gran allau humana cap a la Península Ibèrica estan per dilucidar. Des del punt de vista del cantó emigratori correspon a la historiografia francesa escatir per què mig França es buidava cap a Espanya en temps, per exemple, de la *grandeur* del rei sol. El tradicional xovinisme francès ha ignorat, fins avui, la vastitud i transcendència d'un tal fenomen. Pierre Goubert, màxim especialista en la història del segle XVII francès, no dedica la menor al·lusió al tema. Tot un Fernand Braudel, en la seva gran obra *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, qualifica la França del segle XVI d'"autèntic corn de l'abundància", quan, de fet –repeteix–, mitja Gàl·lia (la major part de l'Occitània), empesa per la pobresa, es buidava cap a la Península Ibèrica. Cal dir, en honor a la veritat, que, poc abans de morir, Braudel va rectificar en el sentit de reconèixer i ponderar la importància de l'emigració francesa al sud dels Pirineus, però considerant-la de naturalesa transitòria.

Donarà idea de l'estat de posar-se d'esquena al tema, en què es troba la historiografia del país veí, el fet anecdòtic següent que reporta Valentí Gual en el seu llibre "*Gavatxos*", *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*. L'any 1989 l'autor va anar a Tolosa de Llenguadoc a estudiar i aprofundir la qüestió de la immigració transpirenca a Catalunya, i ens diu: "La cara d'astorament que va posar l'encarregada de l'Arxiu Departamental de l'Alta Garona en comentar-li que venia a estudiar el tema de la immigració occitana a Catalunya és digna de recordar. Per dues raons: La primera, perquè era impensable que ells haguessin abandonat algun cop el seu país a la recerca de treball, i la segona, perquè no entenia què li volia dir amb allò d'"occitana".

Ells potser no tenen tanta necessitat d'aquest aprofundiment, però nosaltres sí. Per a nosaltres és un tema capital: es tracta, ni més ni menys, d'explicar històricament un dels puntals de la configuració moderna del poble català.

Des d'aquí

Des d'aquest cantó dels Pirineus, les raons adduïdes per a explicar la gran aflluència humana a casa nostra

durant tant de temps es recolzen en conjectures i hipòtesis. Les més corrents i versemblants són:

1) L'atracció dels sous espanyols, més alts que els francesos a causa de l'arribada d'or d'Amèrica. A aquesta hipòtesi cal argüir en part que la immigració va començar abans del descobriment d'Amèrica.

2) Les guerres de religió a França. Tot i admetent que fugitius dels hugonots comptaven entre els nouvinguts, la mateixa objecció anterior és vàlida: l'emigració començà abans de les guerres de religió.

3) Un sobre poblament de certes regions, que originava l'emigració a contrades més riques i menys poblades. (És per aquí on haurien de començar els estudis dels historiadors francesos.)

La pobresa, en resum, movent les voluntats i limitant les intencions.

La inserció social

Com era acollida aquesta gent entre els nostres avantpassats? Una simplificació extrema podria induir a falsos esquemes i punts de vista equivocats. Així, per exemple, l'existència d'un fossar dels francesos o dels estrangers a les parròquies del delta, referint-se a fosses comunes, no passa de ser un eufemisme si sabem que es tractava del sepulcre dels pobres. Era un temps en què els pobres eren pràcticament francesos... Però el vas dels estrangers que trobem al cementiri de Sant Boi és pagat per la confraria dels francesos.

Transcrivim d'un treball nostre sobre el tema:

[Els immigrants] foren primordialment mossos i pastors. Inicialment substituïren els antics esclaus que a les masies exercien el peonatge agrícola permanent. Per motivacions de tipus econòmic els pagesos del delta deixaren de tenir esclaus –coincident amb una crisi d'oferta d'esclavatge en el mercat internacional– i contractaren els primers mossos o braços que se'ls oferien i que abans no hi eren en un món deficitari d'homes. Aquests braços eren ja francesos. En el joc de l'oferta i la demanda sortia més a compte al pagès tenir un mosso que un esclau. Aquell era alimentat, aixoplugat i pagat; aquest, alimentat, aixoplugat i vestit. Si un mosso queia malalt sofria en la paga un descompte de dos dies per cada jornada de malaltia; l'esclau, en canvi, havia de ser cuidat sense altra contrapartida que la de l'egoisme de l'amo. Car si el mosso moria l'amo no havia de pagar res, no perdia res; però si moria un esclau el pagès perdia molt. El preu d'un esclau jove era molt alt, entorn de

les 50 lliures, el preu de cinc bous, que era l'animal de més estima. Un mosso, finalment, era acomiadat quan el pagès volia. El nombre creixent de braços francesos significà una mà d'obra abundant i en conseqüència cada vegada més barata, que contribuï efiçament a millorar les terres i incrementar els conreus dels pobles del delta. Alguns antics mossos accediren a masovers i tingueren a llur torn mossos francesos: tals Joan Prats, dit Joan "dels bous", Bernat Carreras [i Joan Gosarans], a Sant Boi.

A les viles els francesos concentraren la major part dels oficis, alguns en exclusiva com a serradors, rajolers i paletes. Les cases eren construïdes per ells, les esglésies també. Els taverners-hostalers tot sovint van ser francesos. En el ram del vestir ho foren els sastres i tots els teixidors de lli des d'aquell Peirot Clivaller el 1497 a Viladecans. Perris Borbó fou ferrer de molta anomenada a Sant Boi, Guillem de Llunes a L'Hospitalet. Etcètera. Els aprenents de tots aquests menestrals foren sense excepció nois francesos de la nova fornada d'immigrants.

[...]

Tècnicament, encara, innovaren l'instrumental que contribuï a l'avanç de l'agricultura deltaica a la segona meitat del segle XVII: els primers rodors o mestres carreters, el primer constructor d'aladres en feina abundant per les masies del delta, foren francesos: Nicolau Biser, Domenjó Font, Joan Caratoc, Joan Escaix, Pere Gener, Pere Sales, Bertran d'Ies. Fem esment aquí d'un altre tipus de tècnic, inèdit fins aleshores a les meves notes, però ja als replans muntanyosos del sud del delta: Anton de Lafarga, també francès, mestre de mines a Sant Climent, el qual al 1582 ven a uns ollers de Barcelona 17 quintars de vernís.

Al delta del Llobregat, com en d'altres comunitats rurals més aviat petites, la societat hi fou rígida i compartimentada, però no pas estanca. Moltes de les traves que els immigrants hagueren de sofrir tenien llur causa en la condició o categoria social a què pertanyia l'immigrant i no en l'origen foraster o estranger d'aquest. Que sapiguem, per exemple, mai cap nuvi no fou refusat per ser només francès, però sí per ser mosso o jornalier si la núvia era pubilla, i en aquest cas tant se valia que es tractés d'un francès com d'un català.

La societat estamental privava, però això no vol dir que oblidés la condició immigrant i estrangera dels nousvinguts. Tot al llarg dels més de dos cents cinquanta anys que dura l'onada immigratòria francesa trobem, al delta del Llobregat, mostres d'un cert antagonisme social però no socioeconòmic —per dir-ho d'alguna manera— entre els uns i els altres,

entre la majoria catalana i la minoria francesa; i no per francesa exactament, sinó per forastera. La pugna, sociològicament, s'hi dona entre naturals i forasters i és ben visible aviat en l'ús del mot "gavatx" amb què la societat designa amb un cert sentit despectiu els immigrants francesos. Però un gavatx és, sobretot, un francès nousvingut o passavolant. Si arrela, si es queda, va deixant de ser anomenat així. La comunitat respectiva l'acull oficialment si ell ho desitja; i tot foraster, tant si és francès com no, pot accedir a l'anomenat dret de parroquiatge (llibres d'òbits de l'arxiu santboià des de 1370, ordinacions de l'Hospitalet de 1471) en igualtat de condicions amb els altres veïns. En el benentès que continua conservant la nacionalitat respectiva.

A nivell juvenívol, l'antagonisme entre naturals i forasters al delta del Llobregat es va fer aviat patent en l'única eina col·lectiva de què disposaven: les confraries parroquials, associacions de caire religiós però també profà, que competien i rivalitzaven en les solemnitats litúrgiques i en les festes i ballades. Cada localitat va tenir les seves confraries juvenils, rigorosament separades: en una els joves naturals de la població, encara que fossin fills d'immigrants, i barrejats rics i pobres; i en l'altra els joves forasters. Però, significativament, aquesta no fou anomenada "dels forasters", sinó "dels estrangers". Tot això prengué cos en tombar el mitjan segle XVI, quan el moviment immigratori del regne de França s'intensificà i anà comprènent tot el país occità, mentre en el llenguatge popular català l'immigrant passava de gascó a gavatx.

En una altra esfera de l'escala social la separació entre naturals i no naturals es féu perceptible amb intermitències en la vida de les poblacions del delta, sobretot en els aspectes oficialistes. Així, per exemple l'adscripció als consells o cossos municipals esdevingué difícil als immigrants en certs moments i localitats pel simple fet de ser francesos, d'on restaven bandejats temporalment (si no eren casats amb una catalana) o definitivament (ordinacions d'El Prat de l'any 1689). Cal fer notar que les mesures més radicals coincidiren amb períodes de guerra entre Espanya i França. Malgrat això, durant la confrontació de les dues corones poc abans del Corpus de Sang, els consells municipals del delta eren assemblees obertes de tots els caps de casa sense exclusió, on els francesos constituïen un bloc gairebé tan important numèricament com el de catalans i on s'acordaven les mesures d'adhesió al rei d'Espanya i, per tant, contra França.

Globalment considerada, la gran immigració occitana de més de dos segles i mig de durada contribuï efiçament a envigorir el poble català, no sols biològicament sinó també en la configuració moder-

na dels trets característics col·lectius que ens han fet com som: la gent d'una terra més aviat pobra que ha sabut posar-se entre els capdavaners d'Europa.

La guerra de Successió a la Corona espanyola (1700-1714) marca la fi de la immigració francesa al delta del Llobregat i molt probablement a Catalunya. Des d'aleshores i fins als nostres dies els pobles deltaics han tingut esporàdicament algun veí procedent de França, de vegades fugitiu del seu país per obscures motivacions o desertor de l'exercit, i totalment insignificant des d'un punt de vista demogràfic.

Resum

En resum, tot plegat significa:

a) *La renovació biològica del poble català.* Ens movem; al delta del Llobregat sol, amb xifres d'alguns milers d'immigrants que mai més no van tornar a llur terra, segons certifiquen les llibretes de compliment pasqual i altre tipus de documentació. També els historiadors Jordi Nadal i Emili Giralt han subratllat el caràcter definitiu d'aquesta emigració. Una tal aflluència multitudinària, en termes de demografia preindustrial, ha estat així mateix detectada en alguna altra comarca catalana. Giralt i Nadal en troben 4.000 a la costa l'any 1637, quan ja s'havia iniciat la davallada quantitativa. Cal advertir que no sempre la documentació és explícita quant a la procedència geogràfica dels immigrants. Mig catalans d'origen, també ho són els cognoms, i això pot encobrir casos no comptabilitzats, delatats pels noms: Guillem, Arnau –tan corrents, d'altra banda, a la Catalunya medieval, però inusuals entre nosaltres a l'època que comentem–, Bertran, Domenjó, Peïrot... A tenor de les mostres que fins avui tenim, l'arribada de famílies franceses al Principat, únicament en el període àlgid de 1570 a 1620, hauria estat de moltes desenes –probablement més de dos centenars– de milers d'ànimes; un potencial humà amb suficient calibre per a acoblar-se en el pla d'igualtat biològica amb els naturals bo i renovellant-ne la sang. “Y així, foragitats tots els moros, restà Cathalunya habitada sols de cathalans y francesos”, deixà escrit un contemporani, el jesuïta Pere Gil, en la seva Geografia. Poble decadent –recordem J. A. Vandellòs, girem els ulls a la natalitat del nostre avui–, Catalunya perdia recursos humans des del segle XIV. El canvi de conjuntura demogràfica l'ha apreciat en una frase exacta Narcís Castells en el seu treball *Moviments migratoris en la Catalunya moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)*, quan resumeix: “Heus ací el resultat de l'empelt

forà en un població autòctona que cent anys abans agonitzava.” La injecció occitana va permetre que la Catalunya demogràfica –Catalunya en definitiva– no continués pendent avall fins qui sap al punt de qüestionar seriosament la seva pervivència com a poble.

b) Un predomini quantitatiu de la població masculina damunt la femenina, basat en l'aflluència continuada de joves immigrants. És la Catalunya del bandolerisme, molt més plena d'homes que de dones, gairebé dos homes per cada dona, favorable a l'adulteri i a la violència, com ens certifiquen els nombrosíssims processos criminals de l'època. Les mesures de govern contra els immigrants francesos, víctimes propiciatòries, són constants. Les eclesiàstiques també: el bisbe de Barcelona arriba a retirar les llicències a la munió de clergues occitans, no sempre de conductes exemplars, que pul·lulen com a coadjutors en les parròquies de la diòcesi. Però tothom, clergues i seglars, francesos i catalans, va armat. El pedrenyal esdevé el símbol d'aquesta època. Arma repetidament prohibida per les autoritats, la simple possessió de la qual és durament castigada amb penes de cinc i set anys de galeres. Però no sols hi ha mestres pedrenyalers a la capital sinó –francesos– a les viles: Sant Boi, l'Hospitalet, Sant Andreu de la Barca, Martorell, Vilafranca del Penedès, Santa Coloma de Queralt, Mataró... És a dir, arreu on s'ha investigat.

Un projecte nacional urgent

El tema que replantegem és parió al de la Catalunya actual, amb la gran onada immigratòria de la dècada dels anys seixanta d'aquest segle. Tema capital, amb repercussions socials, econòmiques i polítiques de primer ordre i d'un interès inqüestionable. ¿Per què, doncs, hem de menystenir l'abast i el coneixement de l'onada occitana que va ajudar a configurar la Catalunya moderna, que és tant com dir la nostra personalitat col·lectiva? La postura de la historiografia catalana contemporània sobre aquest tema, fins avui, resulta, com a mínim, absurda. Urgeix una rectificació en aquest sentit, rectificació que correspon d'emprendre a les nostres institucions, que hauran d'omplir aquesta important llacuna de les nostres arrels col·lectives mitjançant la formació d'un veritable projecte nacional de recerca sobre el tema que ens ocupa. I engegar-lo ben aviat, si no volem que ens caigui la cara de vergonya. ¿O hauran de ser els de fora –qui sap, Mare de Déu, si els mateixos francesos– els qui ens vinguin, una altra vegada, a treure'ns les castanyes del foc?

1.2.3. Altres migracions

No podem donar encara els resultats provisionals del cens de població forana de Sant Boi, treball en curs d'elaboració segons he indicat abans. Però sí que tenim complet un precedent de l'esmentat treball, que són els casaments a la mateixa parròquia, en nombre de més de 5.000, entre els anys 1321 i 1850. A tenor d'aquest cens matrimonial –que hem publicat recentment– les conclusions de més importància que es poden extreure de la seva anàlisi, relatives a la procedència geogràfica dels contraents, són les següents:

- 1) El 54 per cent dels nuvis i el 62 per cent de les núvies eren originaris de la mateixa parròquia on es casaven (en el nostre cas, Sant Boi).
- 2) D'entre els forasters, el 18 per cent procedien de la mateixa comarca, en un radi de 20 km, compresa la ciutat de Barcelona i el seu pla.
- 3) Les comarques del Vallès i el Penedès, veïnes del Baix Llobregat, forneixen el 3 per cent del total de contraents.
- 4) La immigració francesa dels segles XVI i XVII totalitza ella sola el 12,5 per cent d'aquelles dues centúries. Si agafem el període 1580-1620, els immigrants occitans representen el 38 per cent del total de nuvis (281 no francesos i 170 francesos).
- 5) Les comarques del curs superior i mitjà del Llobregat: Berguedà, Lluçanès i Bages es troben dèbilment representades (0,15, 0,02 i 0,2 per cent, respectivament). Aquest fet sembla posar en qüestió –si més no, en part– l'afirmació que la vall del riu ha estat sempre una via de penetració cap a la Catalunya interior.
- 6) L'emigració de les valls pirinenques –occitans a part– i en general de la Catalunya interior cap a la plana al·luvial del Llobregat, i el possible atractiu de la proximitat de la capital catalana, no sembla pas important: el 0,2 per cent del total.
- 7) En el segle XV sembla detectar-se un moviment migratori procedent del sud de Catalunya i el País Valencià.

Epíleg

Tota aquesta *Introducció històrica a les migracions del*

Baix Llobregat, que acabem d'examinar sumàriament, no és altra cosa que una invitació constant a l'aprofundiment dels estudis sobre la matèria. Una invitació constant, mitjançant un deversall de propostes, cada una de les quals de més pes específic que l'anterior. El nostre avui és el resultat d'innombrables ahirs. Cal tenir-ho sempre present.

D'un estudi sobre la transició de la mobilitat humana, de Wilbur Zelinsky (1971), retenim el paràgraf següent:

Malgrat tot, la dificultat més pregonada [per als estudiosos de les migracions] és la connexió íntima, certament ambigua, entre la mobilitat territorial i la social. És clar que una esdevé parcialment, però mai del tot, convertible en l'altra, cosa que, en certa manera, permet que es puguin intercanviar mútuament; tot i això, la naturalesa exacta dels lligams a penes ha estat resolta.

Major incitació a l'aprofundiment en el tema pluridisciplinar que ens ha aplegat aquí aquest vespre no és possible. Modestament, us proposo que el Baix Llobregat acomboï la nova caravana.

Bibliografia

- CARRERAS CANDI, F. "Rebelió de noblesa catalana contra Jaume I en 1259". A: *Miscelánea histórica catalana*. Vol. II, Barcelona, 1906. Pàg. 465-516.
- CODINA, Jaume. *La gent del fang*. Granollers: Editorial Montblanc, 1966. 236 pàg.
- CODINA, Jaume. *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel, "Hores de Catalunya", 1971. 478 pàg.
- CODINA, Jaume. *Les generacions pratenques, 1538-1972*. El Prat de Llobregat: Edicions Corona, 1972. 293 pàg.
- CODINA, Jaume. "El fogatge de 1553 i la població de L'Hospitalet, Sant Boi i El Prat". A: *Revista Catalana de Geografia*, 3, juliol-setembre 1978. Pàg. 431-445.
- CODINA, Jaume. "La immigració francesa al delta del Llobregat, 1400-1700". A: *XXV Asamblea Intercomarcal d'Estudiosos*, 25-26 d'octubre 1980. El Prat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics del Prat, 1985. Pàg. 226-371.
- CODINA, Jaume. *Els pagesos de Provençana, 984-1807. Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*, pròleg de

Pierre Vilar. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca "Abat Oliba", 3 vol., 1987-1988. 591 pàg., 632 pàg. i 505 pàg.

CODINA, Jaume. "Els noms dels "gavatxos". A: *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Biblioteca "Abat Oliba", 64, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. Pàg. 73-82.

CODINA, Jaume. "Un projecte nacional urgent: l'estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'Edat Moderna". A: *Revista de Catalunya*, 59, gener 1992. Pàg. 46-56.

CODINA, Jaume. *Bàndols i bandolers al Baix Llobregat (1580-1630)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col·lecció "Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat", 4, 1993. 351 pàg.

CODINA, Jaume. "El Baix Llobregat, 1750-1850: un segle transcendent". A: *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca "Abat Oliba", 148, 1995. Pàg. 109-148.

CODINA, Jaume. *Contractes de matrimoni al delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera, Estudis, 13, 1997. 501 pàg.

DOMINGO VALLS, Andreu; CLAPÉS ESTRADA, Jaume; PRATS FERRET, Maria. *Condicions de vida de la població d'origen africà i llatinoamericà a la Regió Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Àrea Metropolitana de Barcelona i Diputació de Barcelona, 1995. 298 pàg.

GUAL I REMÍREZ, Xabier. *La mortalitat al Baix Llobregat en un període de crisi: el segle XVII*. Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1996. 270 pàg.

GUAL, Francesc Xabier; MILLÀS, Carles. *La població al Baix Llobregat a l'època dels Àustries*. Barcelona: Premi "Josep Iglésies i Fort" 1997, Fundació Salvador Vives i Casajuana (en premsa).

GUAL I VILÀ, Valentí. "Gavatxos", gascons, francesos. *La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona: Episodis de la Història, 286, Rafael Dalmau Editor, 1991. 84 pàg.

LE ROY I LADURIE, E. *Montaillou, village occitan, de 1294 à*

1324. París: Gallimard, 1975. 625 pàg. Hi ha traducció castellana: De Taunus, Madrid.

MILLÀS CASTELLVÍ, Carles. "La immigració francesa al Papiol: 1566-1700". A: *Materials del Baix Llobregat*, 2, tardor 1996, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Pàg. 85-93.

MILLÀS CASTELLVÍ, Carles. *La natalitat al Baix Llobregat en un període de crisi: el segle XVII*. Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1996. 282 pàg.

NADAL, Jorge; GIRALT, Emilio. "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717". A: *Estudios de Historia Moderna*, III, Barcelona, 1953. Pàg. 237-284.

NADAL, J; GIRALT, E. *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: SEVPEN, 1960. 354 pàg.

NARBONA REINA, Luis Miguel. *Marroquies en Viladecans. Una aproximación al tema de la inmigración*. Viladecans: Ajuntament de Viladecans, 1997. 193 pàg.

RECAÑO VALVERDE, Joaquín. "Les primeres fases de la transició demogràfica al Baix Llobregat i a L'Hospitalet (1787-1936)". A: *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva industrialització*. Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca "Abat Oliba", 148, 1995. Pàg. 45-105.

RECAÑO VALVERDE, Joaquín. "La primera fase de la transició demogràfica en un municipio el área periurbana de Barcelona: L'Hospitalet de Llobregat, 1825-1910", tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona, 1989.

ROA, Miquel. "L'estructura física del Baix Llobregat: els canvis dels sistemes de camins en els últims tres segles". A: *XXV Asamblea Intercomarcal d'Estudiosos*. El Prat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics del Prat, 25-26 octubre 1980, 1985. Pàg. 497-536.

ZELINSKY, Wilbur. "The Hypothesis about the Transition of the Mobility". A: *Geographical Review*, abril 1971, vol. 61, núm.2, pàg. 219-249. Hi ha traducció catalana: "La hipòtesi sobre la transició de la mobilitat", a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 44, Barcelona: Societat Catalana de Geografia i Institut d'Estudis Catalans, setembre 1997. Pàg. 143-173.